

Veronika MEZEROVÁ

Knihovna a čtenářské zájmy Františka Ferdinanda a Jana Václava z Gallasu¹

Abstract: The Library and Reading Interests of Franz Ferdinand and Johann Wenzel von Gallas

This study is focusing on the library of Franz Ferdinand and Johann Wenzel von Gallas originating from 1660 to 1719. The attention is aimed at the circumstances of the library's development and Franz Ferdinand and his son Johann Wenzel von Gallas' reading interests. The findings are compared to other baroque literary collection. In the conclusion there is an outline of later development of Gallas as well as the later Clam-Gallas library.

Key words: Franz Ferdinand Gallas – Johann Wenzel Gallas – baroque library – baroque aristocracy – books – readings

---

V posledních letech je jednou z možností, jak interpretovat raně novověkou šlechtickou společnost a kulturu, výzkum zámeckých a palácových knihoven. Pro 15. a 16. století je možné zmínit obsáhlou práci Kamila Boldana a Emmy Urbánkové, kteří rekonstruovali knihovnu Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic (1461–1510),² a knihu Lenky Veselé pojednávající o rožmberské knihovně.³ Barokním šlechtickým knihovnám se věnují studie Martina Plevy ke knihovně Petřvaldských z Petřvaldu⁴ či Jitky Radimské a kolektivu autorů z Jihočeské univerzity reflektující knihovnu Eggenbergů.⁵

---

1 Studie vznikla v rámci projektu Grantové akademie Jihočeské univerzity 118/2013/H *Odras myšlenkového světa barokní šlechty na příkladu knihovny Gallasu*.

2 Kamil BOLDAN – Emma URBÁNKOVÁ, *Rekonstrukce knihovny Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic. Katalog inkunábulí roudnické lobkovické knihovny*, Praha 2009.

3 Lenka VESELÁ, *Knihy na dvoře Rožmberků*, Praha 2005.

4 Martin PLEVA, *Knížní kultura moravského šlechtického rodu Petřvaldských z Petřvaldu v 17. a 18. století. Co přinesl archivní výzkum*, in: Jitka Radimská (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven: Čtenář a jeho knihovna*, České Budějovice 2003 (= *Opera romanica* 4), s. 255–279.

5 Jitka RADIMSKÁ (ed.), *Ve znamení havranů. Knižní sbírka rodiny Eggenbergů na zámku v Českém Krumlově*, České Budějovice – Pelhřimov 2011.

Vedle těchto rozsáhlých prací vychází studie, jež se věnují šlechtickým knižním sbírkám a jejich tvůrcům či čtenářům z různých aspektů.⁶ Ke knihovnám badatelé přistupují z hlediska jazykové proveniencí knih⁷ a typu pramene, za pomoci kterého byla knihovna rekonstruována.⁸ Popřípadě se studie zaměřují na konkrétní typ literatury ve šlechtické knihovně.⁹ Své místo mají i studie a knihy shrnující dosavadní výzkum české knižní kultury, ale ty jsou zatím nepočtené.¹⁰ V neposlední řadě je třeba zmínit publikace, které se orientují na celkové dějiny knižní kultury, či práce týkající se dějin zámeckých knihoven všeobecně.¹¹ Jedná se většinou o starší tituly, o to více ovšem hodnotné, protože se zaměřují na popis dochovaných knihoven a konkrétních fondů a jejich specifikaci, čímž představují základ usnadňující další bádání.

Výše zmíněné práce představují jednotlivce i rodiny z mnoha úhlů – kulturního, společenského, ekonomického, a rozšiřují pohled na šlechtickou společnost a individualitu

6 Obecně ke čtenáři v raném novověku Maria RYANTOVÁ, *Čtenář*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 398–431.

7 Jaroslava KAŠPAROVÁ, *Španělská literatura XVI. století a český čtenář XVI. a XVII. století*, in: Jitka Radimská (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven / Pour une étude des bibliothèques aristocratiques, bourgeoises et conventuelles*, České Budějovice 2000 (= *Opera romanica* 1), s. 339–353; TÁŽ, *Die Hispanica in der eggenbergischen Büchersammlung der Schlossbibliothek in Český Krumlov*, in: Helga Meise – Jill Bepler (eds.), *Sammeln, Lesen, Übersetzen als höfische Praxis der Frühen Neuzeit. Die böhmische Bibliothek der Fürsten Eggenberg im Kontext der Fürsten- und Fürstinnenbibliotheken der Zeit*, Wiesbaden 2010, s. 117–141; Václav BOK, *Deutschsprachige Drucke in Buchbestand der fürstlichen Familie von Eggenberg in der Schlossbibliothek von Český Krumlov / Böhmisches Krumau*, in: *Tamtéž*, s. 155–166.

8 Richard ŠÍPEK, *Pozůstalostní inventář Otty mladšího z Nostic*, in: Jitka Radimská (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven: Vita morsque et librorum historia*, České Budějovice 2006 (= *Opera romanica* 9), s. 361–372.

9 Například Alena RICHTEROVÁ, *Teatrália v rukopisné sbírce roudnické lobkowiczské knihovny*, in: J. Radimská (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven*, s. 123–133; Jitka RADIMSKÁ, *Francouzská memoárová literatura v eggenberském fondu zámecké knihovny v Českém Krumlově*, in: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Paměti – způsob zobrazení skutečnosti*, Praha 2001 s. 33–64;

10 Jaroslava KAŠPAROVÁ, *Několik obecných poznámek na téma bádání v oblasti dějin knižní kultury českých zemí*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek – Vít Vlnas (edd.), *Barokní Praha – barokní Čechie 1620–1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách*, Praha 2004, s. 611–628; TÁŽ, *Bibliofilství české šlechty raného novověku – sebereflexe nebo sebezprezentace?* in: Václav Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků*, České Budějovice 2009 (= *Opera historica* 13), s. 23–40.

11 Bohumír LIFKA, *Zámecké a palácové knihovny v Čechách, Přehled historicko – topografický*, Praha 1934; Pravoslav KNEIDL, *Z historie evropské knihy. Po stopách knih, knihtisku a knihoven*, Praha 1989; Jiří CEJPEK – Jan ČINČERA – Ivan HLAVÁČEK – Pravoslav KNEIDL, *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002; Petr VOIT, *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století. Papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*, Praha 2006.

především v 17. století.¹² Podobný cíl si klade i tato studie, zaměřující se na část dodnes dochované clam-gallasovské knihovny¹³ – barokní knižní sbírku Františka Ferdinanda z Gallasu (1635–1697), zakladatele rodové knihovny, a jeho syna Jana Václava (1671–1719). Knihovny otce a syna tvořily základ rodové gallasovské knihovny, později rozšířené Filipem Josefem Gallasem (1703–1757) a příslušníky rodiny Clam-Gallasů.¹⁴

Katalog – popřípadě inventář – knih Františka Ferdinanda se nedochoval, ale pro výzkum bylo možné přímo využít knihy svázané do jednotné vazby s Františkovým supralibros a exlibris. Celkem se dochovalo přibližně 132 knih, které patřily Františku Ferdinandovi. Jednotlivé svazky nechal Gallas svázat do jednotné pergamenové vazby, označené jeho iniciálovým supralibros a datem.¹⁵ Na základě těchto údajů se autorka studie pokusila zrekonstruovat přibližnou podobu původní knihovny Františka Ferdinanda.

Knižní sbírku Jana Václava (zahrnující i knihy jeho otce), umístěnou v pražském gallasovském paláci, zachycuje inventář pražského domu z roku 1719.¹⁶ Inventář vznikl po

12 K barokní šlechtě výběrově Václav BŮŽEK – Petr MAŤA, *Wandlungen des Adels in Böhmen und Mähren im Zeitalter des „Absolutismus“ (1620–1740)*, in: Ronald G. Asch (Hg.), *Der europäische Adel im Ancien Régime. Von der Krise der ständischen Monarchien zur Revolution (1600–1789)*, Köln – Weimar – Wien 2001 s. 287–321; Rostislav SMÍŠEK, *Jan Adam Questenberk mezi Vídní a Jaroměřicemi*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526 - 1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 331–353, zde 332–334, TÝŽ, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009; Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740*, Praha 2013; Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014.

13 Knihovna bývá označována jako zámecká knihovna Frýdlant, což je název odkazující na současné umístění knihovny. V této studii bude používán termín clam-gallasovská knihovna, který je vhodnějším označením vzhledem k dějinám knihovny, nastíněným na konci studie. Clam-gallasovská knihovna, jejíž součástí tvoří knižní sbírka gallasovská – a tím i knihovny Františka Ferdinanda a Jana Václava, patří ke šlechtickým knižním fondům, které se do dnešní doby dochovaly. Knihovna byla nejprve budována příslušníky rodiny Gallasů, po vymření rodu přešla spolu s veškerým majetkem na nově vznikající rodinu Clam-Gallasů. Knihovna nebyla výrazně rozprodána či rozčleněna do různých institucí a svou velikostí se řadí mezi malé až středně velké knižní fondy, jako jsou například knihovny Schwarzenberků či Nosticů. Knižní sbírka je unikátní nejen svým obsahem, ale dochovanými katalogy knih, které umožňují rekonstrukci knihoven jednotlivých příslušníků, převážně clam-gallasovské rodiny. Ke katalogům knihovny a jejich umístění více *Lokální a inventární katalog zámecké knihovny Frýdlant v Č.*, červen – srpen 1960. Seznam dochovaných katalogů knih, stručné dějiny knihovny a její struktura je zpřístupněna online na URL: <<http://fabian.sub.uni-goettingen.de/fabian?Frydlant>>, [cit. 17. 11. 2015].

14 Dalšímu vývoji knihovny po roce 1719 se věnuje závěrečná část studie.

15 Data tvořící část supralibros pravděpodobně odkazovala na rok svázání knihy do jednotné vazby.

16 Státní oblastní archiv Litoměřice, pracoviště Děčín (dále SOA Litoměřice - Děčín), Historická sbírka (dále HS) Clam-Gallas, inv. č. 1959, kart. 549, Inventář pražského domu 1719.

smrti Jana Václava a evidoval mobiliář paláce.¹⁷ Součástí inventáře byl soupis všech knih, které se v paláci nacházely. Soupis zaznamenává 858 svazků,¹⁸ řazených podle formátů. Původní řazení knih v knihovně pražského paláce nelze podle tohoto inventáře určit.¹⁹ Záznamy knih jsou stručné, obsahují neúplné názvy knih a autorské údaje. Naopak je uveden počet svazků. Rok a místo vydání pak chybí, ale u většiny titulů se podařilo nakladatelské údaje dohledat.

Časový rozsah budování knihovny obou Gallasů byl přibližně od roku 1660, kdy se objevilo první exlibris v knize Františka Ferdinanda, do roku 1719, kdy zemřel Jan Václav. Studie se soustředí na odraz životního stylu a zvolených kariér obou šlechticů ve struktuře a obsahu knihovny. Na vytváření knižní sbírky je nahlíženo optikou dějin šlechty a kulturních dějin. Zásadní otázkou je, do jaké míry odpovídali František Ferdinand a Jan Václav charakteristice barokních šlechtických čtenářů a sběratelů, kterou definovala Jaroslava Kašparová,²⁰ a zda vytvářeli knihovnu jako nástroj reprezentace.²¹ V neposlední řadě bude pozornost věnována čtenářským zájmům obou Gallasů.

Okolnosti vzniku knihovny Františka Ferdinanda z Gallasu

Knihovna Františka Ferdinanda, a tím i gallasovská knihovna, vznikla nepochybně jako projev dobového sběratelství a patřila mezi knihovny vznikající až v 17. století bez existence předchozí rodové knihovny.²² Otec Františka Ferdinanda, císařský generál

17 K inventarizaci gallasovského majetku po smrti Jana Václava více Martin KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři a mecenáši (1630–1757)*, Praha 2013 (dizertační práce), s. 163–164.

18 Zcela identický soupis knih pak obsahoval i inventář druhého syna Jana Václava, Františka Karla Gallase (1719–1720). Inventář byl vyhotoven 13. prosince 1719. SOA Litoměřice - Děčín, HS Clam-Gallas, inv. č. 1963, kart. 549, Inventář zemřelého Frant. Karla Gallase 1720. M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 163.

19 Naopak inventář pražského paláce z roku 1720 uvádí, že knihy byly řazeny podle názvu. Tento inventář ovšem neobsahuje soupis knih, pouze uvádí jejich počet 858 svazků. SOA Litoměřice - Děčín, HS Clam-Gallas, inv. č. 1964, kart. 549, Inventář pražského domu.

20 J. KAŠPAROVÁ, *Několik obecných poznámek*, s. 614–618.

21 Autorka zde vychází z M. RYANTOVÁ, *Čtenář*, s. 402: „Knihovna tak byla jedním z mnoha symbolických výrazů reprezentace a současně svěbytným projevem okázalého konzumu duchovních hodnot, jenž spoluvytvářel očekávaný distinktivní obraz urozence v hierarchizované společnosti raného novověku.“

22 Není vyloučené, že Gallasové shromažďovali knihy na rodových statcích v Tridentu, ale jejich existence nebyla doposud doložena.

Matyáš z Gallasu (1588–1647),²³ získal český inkolát v průběhu třicetileté války.²⁴ Matyáš se v Čechách místo nákupu knih věnoval spíše získávání majetku, který se stal základem rodových držav v Čechách.²⁵ Pro budoucí vznik knihovny v českém prostředí však byly Matyášovy majetkové zisky zásadní,²⁶ protože právě zde vznikla knihovna.

Zcela odlišným směrem se vydali oba dědici Matyáše z Gallasu, František Ferdinand a Antonín Pankrác (1638–1695).²⁷ Jejich budoucí volba kariéry byla dána výchovou a důrazem na vzdělání. Matyáš směřoval od mládí k vojenské kariéře jako k možnému kariéernímu, společenskému a majetkovému vzestupu.²⁸ Jeho synové měli naprosto odlišnou životní perspektivu. Vzhledem k nashromážděnému rodovému majetku mohlo být Matyášovým potomkům poskytnuto kvalitní vzdělání zakončené kavalířskou cestou. František Ferdinand byl vzděláván nejprve u jezuitů, později studoval poetiku a filozofii na pražské filozofické fakultě.²⁹ Po dokončení studií roku 1657 se spolu s bratrem Antonínem Pankrácem a doprovodem vydali na přibližně rok a půl dlouhou kavalířskou cestu. Jak vyplývá z dochovaných účtů, mladí šlechtici se během svého pobytu v cizině nejen vzdělávali ve šlechtických akademiích,³⁰ navštěvovali pamětihodnosti a stýkali se s dalšími

23 Matyáš z Gallasu působil nejprve ve službách Ferdinanda Madruzza. Zúčastnil se bojů během španělsko-piemontské války. V roce 1621 vstoupil do vojska Katolické ligy, odkud roku 1629 přešel do Valdštejnova vojska s hodností generála. Zúčastnil se neslavně proslulé války o mantovské dědictví. Po zavraždění Valdštejna, na kterém se spolupodílel, stanul opakovaně v čele císařského vojska. Zemřel 25. dubna 1647 ve Vídni. K Matyášovi Gallasovi více Jan KILIÁN, *Jan Matyáš Gallas*, in: Eliška Fučíková – Ladislav Čepička (edd.), *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Praha 2007, s. 287–294; Martin KRUMMHOLZ, *Gallasové (1634–1757)*, in: Martin Krummholz (ed.), *Clam-Gallasův palác. Johann Bernhard Fischer von Erlach. Architektura - výzdoba - život rezidence*, Praha 2007, s. 11–30, zde s. 11–14; Robert REBITSCH, *Matyáš Gallas (1588–1674). Císařský generál a Valdštejnův „dědic“*, Praha 2013.

24 Český inkolát získal Matyáš 27. července 1634 a o dva roky později byl přijat do panského stavu. Srov. tamtéž, s. 223.

25 V Čechách Matyáš získal po smrti Valdštejna panství Frýdlant a Liberec, po zavražděném Vilému Kinském obdržel nostický staroměstský palác. V roce 1636 dostal Matyáš ještě Smiřice a četné vesnice, srov. M. KRUMMHOLZ, *Gallasové*, s. 12; R. REBITSCH, *Matyáš Gallas*, s. 223–224.

26 Matyáš obdržel za své služby Habsburkům panství v Itálii, ale centrem rodového majetku se staly Čechy, srov. tamtéž, s. 226.

27 Antonín Pankrác se nejprve rozhodl pro vojenskou kariéru. Avšak po návratu z kavalířské cesty se po určité době stal komorníkem bavorského kurfiřta. Po svém otci zdědil dragounský pluk a panství Frýdlant a Smiřice. Podobně jako jeho bratr se zajímal o umění a o umělecké předměty. Kvůli nedostatku financí odprodal svá česká panství Františku Ferdinandovi a usídlil se ve Slezsku. M. KRUMMHOLZ, *Gallasové*, s. 56–59; Jan KILIÁN, *Konec Gallasů v Čechách*, in: R. Rebitsch, *Matyáš Gallas*, s. 231–243, zde s. 233.

28 R. REBITSCH, *Matyáš Gallas*, s. 214–228.

29 M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 37–38.

30 Tamtéž, s. 42.

mladými kavalíry,³¹ ale též nakupovali knihy.³² První záznam v účtech o nákupu pocházel z francouzského města Dôle,³³ kde Gallasové zakoupili Komenského učebnici latiny *Janua Linguarum aurea reserata*,³⁴ knihu *Historia Gallica* a další blíže nejmenované tituly.³⁵ V nakupování knih mladí šlechtici či jejich hofmistr pokračovali také během pobytu v Paříži, kdy do knižní sbírky přibýly další svazky. Tituly získaných knih byly v cestovních výdajích zapsány velmi stručně, a proto se v některých případech nepodařilo přesné názvy určit.³⁶ Gallasové zakoupili knihy *Compendium Historie Universalis civilis et ecclesiasticae* od Jeana de Laeta,³⁷ *Traité de la Cour ou Instruction des courtisans* od Etienna Du Refuge.³⁸ Další tituly nebyly rozepsány. Hofmistr obou šlechticů patrně vybíral z nakoupených knih

31 Tamtéž.

32 Ke kavalírské cestě stručně Jiří KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013. Více prostoru jí věnoval ve své dizertaci M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 41–43. Mladí Gallasové absolvovali svou cestu podle dobových zvyklostí – navštěvovali šlechtické akademie, obdivovali památky a stýkali se s mladými kavalíry. Oproti jiným šlechticům se nevydali do Itálie, ale cestovali do Francie, Nizozemí a Anglie. Rozhodnutí necestovat do Itálie mohlo souviset s italským původem rodičů mladých kavalírů a tím i pravděpodobnou dobrou znalostí italského jazyka a kultury. „Našlo by se asi v 17. století jen málo kavalírských cest, které by nevedly do Itálie.“ Zdeněk HOJDA, *Česká aristokracie a barokní Evropa*, in: Lubomír Slaviček (ed.), *Artis Pictoriae Amatores. Evropa v zrcadle barokního sběratelství*, Praha 1993, s. 63–95, zde s. 64. Gallasovská výprava k tomu málu patřila.

33 Dôle leží v Burgundsku. Bylo renomovaným místem pro studium práv. Gernot HEISS, *Bildungs- und Reiseziele österreichischer Adelige in der Frühen Neuzeit*, in: Rainer Babel – Werner Paravicini (edd.), *Grand tour. Adeliges Reisen und europäische Kultur vom 14. bis zum 18. Jahrhundert*, Ostfildern 2005, s. 217–235.

34 SOA Litoměřice – Děčín, HS Clam-Gallas, kart. 61, inv. č. 155, Cestovní výlohy Františka a Antonína Gallase v cizině (1657–1660), s. 6. V češtině je známa pod názvem *Brána jazyků otevřená*. Učebnice poprvé vyšla v latině roku 1631. Zdeněk Hojda uvádí, že se jednalo o nejrozšířenější knihu v českých pobělohorských knihovnách. Spis sloužil šlechticům jako cestovní slovník. Srov. Z. HOJDA, *Česká aristokracie*, s. 67.

35 Tamtéž. V případě titulu *Historia Gallicia* nebylo zatím možné určit přesný titul či autora knihy – ve výdajích z cest jsou názvy knih psány stručně, bez jména autora, či jen část názvu, který často odpovídá mnoha titulům.

36 M. Krummholz uvádí, že se jednalo o knihy, které souvisely s vyučováním. M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 42.

37 SOA Litoměřice – Děčín, HS Clam-Gallas, kart. 61, inv. č. 155, Cestovní výlohy Františka a Antonína Gallase v cizině (1657–1660), s. 15. Pod jménem Jean de Laet se skrýval Jan Laetus Veselský (1609–1656), bratrský autor působící ve službách polského vyslance Ondřeje Reje z Nagłowic. Později se uchýlil do Leidenu, kde vydal *Compendium historiae universalis, civilis et ecclesiasticae*, neboli *Stručnou rukověť obecných, světských i církevních dějin*. Kniha pojednávala o dějinách protestantských církví a byla využívána při studiu dějepisu. Srov. Jiří Augustin ČEPELÁK, *Rudolf II. a jeho doba z pohledu latinské barokní historiografie*, diplomová práce, Praha 2013.

38 SOA Litoměřice – Děčín, HS Clam-Gallas, kart. 61, inv. č. 155, Cestovní výlohy Františka a Antonína Gallase v cizině (1657–1660), s. 15. Jednalo se o příručku ideálního dvořana. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 122.

reprezentativní tituly, které uváděl v účtech.³⁹ Podle přehledu výdajů Gallasové během cesty pořídili minimálně 18 knih.⁴⁰

Absolvování kavalírské cesty vedlo v případě Františka Ferdinanda z Gallasu k dalšímu nakupování a sbírání knih. Z cesty se s bratrem vrátili v květnu 1659 a následujícího roku si František Ferdinand zakoupil knihu *Thierbuch: das ist ausführliche beschreibung und lebendige ... Contrafactur und Abmahlung aller Vierfüssigen thieren*,⁴¹ kterou označil vlastnoručním exlibris. František své exlibris vepsal, zcela stručně, na stranu předmluvy: „*Ex libris Francisci Comitis Gassasi 1660*“.⁴² Další exlibris pocházelo až z roku 1669 a jejich četnost postupně narůstala.⁴³ Počátky knihovny Františka Ferdinanda tak spadají už do doby po návratu z ciziny, do roku 1660.⁴⁴ Popřípadě je možné jít ještě dále, do let 1657–1659, kdy mladý Gallas absolvoval zmiňovanou kavalírskou cestu.⁴⁵

Zda Antonína Pankráce inspirovala „Grand tour“ k dalšímu získávání knih, není zcela jasné. Vzhledem k jeho životním osudům a uměleckým zájmům, četba představovala další možnou zálibu vzdělaného barokního šlechtice, kterým mladší Gallas nepochybně byl. Antonín Pankrác měl o nakupování knih určité povědomí, jak dokládá zápis Františka Ferdinanda v knize *De Capricci Medicinali*, kterou mladší Gallas zakoupil pro bratra

39 Mohlo se jednat o „reprezentativní vzorek“, který dokládá opatrovníkům mladých Gallasů, že jejich vzdělání probíhá podle dobových standardů. Hofmistr či bratři Gallasové nakupovali knihy, které byly běžně používány k výuce mladých šlechticů. Srov. Z. HOJDA, *Česká aristokracie*, s. 67; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 122; M. KRUMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 42.

40 Zde se nabízí možnost srovnání s dalšími urození, kteří v průběhu kavalírské cesty nakupovali knihy. Jiří Kubeš zmiňuje nákupy knih v případě Josefa Viléma (1706–1787) a jeho bratra Antona Kryštofa (1708–1740) Nosticů. Šlechtici nakupovali knihy během svého pobytu v Paříži (1728). Maxmilián Václav (1710–1755) a Karel Josef (1712–1750) Lažanští nakupovali knihy v Haagu (1730) a bratři Jan Norbert († 1678) a Václav Vojtěch (1643–1708) Šternberkové rozšiřovali svou knižní sbírku v Amsterdamu (1663). Srov. J. KUBEŠ, *Kavalírské cesty*, s. 80, 100, 110. O rekonstrukci knih, které během kavalírské cesty zakoupili Maxmilián Oldřich (1679–1746) a František Karel (1676–1713) Kounicové, se ve své bakalářské práci pokusila Marie Střítecká. Autorka uvádí celkem 28 knih, jež Kounicové mohli během kavalírské cesty zakoupit. Srov. Marie STŘÍTECKÁ, *Francouzské umění sklonku 17. století ve sbírkách hrabat Kouniců se vztahem ke kavalírským cestám*, bakalářská práce, Brno 2011.

41 Conrad FORER – Conrad GESNER, *Thierbuch: das ist ausführliche beschreibung und lebendige ... Contrafactur und Abmahlung aller Vierfüssigen thieren*, Heidelberg 1606. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 286.

42 Tamtéž.

43 Nalezena byla exlibris z let 1660, 1669 (2x), 1673, 1674, 1675 (2x), 1682, 1683 (2x), 1687, 1688, 1690, 1691, 1693, 1695. Dále se objevovala nedatovaná exlibris v knihách se supralibros z roku 1676 (4x).

44 Ve starší literatuře bývá vznik knihovny spojován s roky 1674, kdy František Ferdinand koupil frýdlantské panství od Antonína Pankráce, popřípadě rok 1675, kdy začal část svých knih vázat do jednotné vazby se supralibros. B. LIFKA, *Zámecké a palácové knihovny*, s. 44; J. CEJPEK – J. ČINČERA – I. HLAVÁČEK, *Dějiny knihoven*, s. 148.

45 Tituly, které se podařilo v cestovních výdajích rozeznat, zatím nebyly v knihovně ani v inventáři pražského paláce nalezeny. To však neznamená, že se v knihovně nenacházely.

v Benátkách roku 1687.⁴⁶ Na přední desku knihy si František Ferdinand zapsal: „*Hic liber dat[us] e[st] mihi a meo fratre Antonio comite Gallaso. Generali Inglar: dem rechyto Ventys: ibidem emebat 1687*“.

Jedná se o dosud jediný nalezený zápis, kterým František Ferdinand přímo odkazoval na dárce knihy, popřípadě místo zakoupení knihy.⁴⁷ U knih, které zakoupil on sám, se detailní informace kromě již zmiňovaných exlibris neobjevovaly. Na rozdíl od svého mladšího bratra pobýval spíše v Praze a cestoval po svých venkovských sídlech.⁴⁸ Knihy mohli nakupovat agenti a pražští knihkupci,⁴⁹ jak bylo ve šlechtické společnosti zvykem.⁵⁰ Tuto skutečnost si František Ferdinand do svých knih nezapisoval. Naopak měl očividnou potřebu zmínit místo a datum zakoupení knihy, kterou získal darem od svého bratra, který hojně cestoval po Evropě.⁵¹ Zda doplňoval knihovnu Františka Ferdinanda knihami zakoupenými v zahraničí, nelze, až na zmíněnou výjimku, zatím určit.

Knihy získané během kavalírské cesty toho mnoho o čtenářských zálibách mladých Gallasů neprozradí. Jednalo se o tituly vybrané pravděpodobně hofmistrem či poručníky bratrů k prohloubení získaných znalostí.⁵² V rámci cestovních účtů se dochovaly názvy vybraných titulů. Další knihy zakoupené během cesty nebylo možné vzhledem ke špatně zapsaným názvům určit. Františkův čtenářský vkus se začal nepochybně profilovat během kavalírské cesty. Plně se rozvinul v době, kdy převzal dědictví po otci a stal se finančně nezávislým na poručnících. Toto tvrzení potvrzují knihy zakoupené po návratu do Vídně, tedy v době, kdy převzal své dědictví.⁵³

46 Leornado FIORAVANTI, *De Capricci Medicinali*, Venetia 1647. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1211.

47 Součástí exlibris v této knize bylo přesné datum, kdy František knihu dostal: „*Ex libris Francisci Comitiss Galleis Ducis Lucera. 1687. 13. Aug. Emptus Venetys 1687*“. Informace o koupi knihy byla v tomto případě výjimečná. František Ferdinand neměl potřebu do knih podobné informace zaznamenávat, pokud knihu získal přes agenty či knihkupce, jak dokládá dosavadní výzkum knihovny.

48 M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 55.

49 Srov. Zdeněk ŠIMEČEK – Jiří TRÁVNÍČEK, *Knihy kupovati ... Dějiny knižního trhu v českých zemích*, Praha 2014, s. 79.

50 V kartonech Františka Ferdinanda se na rozdíl od jiných šlechticů této doby nepodařilo dohledat katalogy knih, zprávy od agentů, popřípadě účty za knihy.

51 M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 56–59.

52 Hofmistr měl na starosti vzdělání mladých urozců, přičemž do jeho kompetencí spadal nákup knih. Srov. Z. HOJDA, *Česká aristokracie*, s. 64.

53 M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 44.

Knihovna Františka Ferdinanda

Po návratu ze studijní cesty došlo k rozdělení majetku mezi Františkem Ferdinandem a Antonínem Pankrácem a oba bratři se začali věnovat zvoleným kariérám.⁵⁴ František Ferdinand získal u vídeňského dvora hodnost císařského komorníka. Jednalo se o jediný dvorský úřad, kterého dosáhl.⁵⁵ Převážně se zdržoval na svých českých panstvích a věnoval se životu učeného šlechtice a milovníka umění. Martin Krummholz i Lubomír Slavíček Františka Ferdinanda shodně hodnotili jako velmi kultivovaného a vzdělaného šlechtice i znalce umění.⁵⁶ Dokladem jeho vzdělanosti měla být právě knižní sbírka.

Jak vyplývá z dochovaných knih, František Ferdinand se rozšiřování své dosavadní knižní sbírky začal věnovat až v sedmdesátých letech, kdy do knihovny přibýlo nejvíce knih. Tento závěr potvrzují také exlibris v knihách. Nejstarší Františkovo exlibris pocházelo, jak bylo výše uvedeno, z roku 1660. Další knihy označil až o devět let později, v roce 1669. V tomto mezidobí František knihy pravděpodobně nakupoval, ale tituly buď neoznačoval, nebo se knihy z tohoto období nedochovaly.

Od roku 1675 se objevovaly první jednotné vazby s Františkovým supralibros. Do té doby si vystačil pouze s ručně psanými exlibris, většinou ve znění *Ex libris Francisci Comitis Gallas*, popřípadě doplněný titulem *Duca di Lucera* a rokem.⁵⁷ Zápisy exlibris spíše odpovídaly momentálnímu rozpoložení pisatele a neměly jednotný charakter. Knihy byly svázány do světlé pergamenové vazby s iniciálovým supralibros F. F. G. V. G. H. Z. L., což znamená Franz Ferdinand Graf von Gallas Herzog zu Lucera, vyvedeným černou barvou. Součástí supralibros tvořil rok svázání knihy. Jednalo se o léta 1675 až 1686. Tisky získané po roce 1686 již svazovány nebyly, či se nedochovaly. František Ferdinand svou knihovnu nadále rozšiřoval téměř až do své smrti roku 1697, o čemž svědčí exlibris z let 1691, 1693 a 1695.⁵⁸ V případě Františka Ferdinanda platilo, že čím byl starší, tím častěji nakupoval knižní novinky. Toto tvrzení dokládá kniha *Vollständige und Nutzreiche*

54 Antonín Pankrác po návratu z kavalírské cesty dosáhl plnoletosti. Z tohoto důvodu začali bratři jednat o rozdělení majetku podle závěti jejich otce Matyáše. M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 44.

55 Tamtéž, s. 55.

56 Lubomír SLAVÍČEK, *Sobě, umění, přátelům. Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*, Brno 2007, s. 36; M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 55.

57 Vévodství Luceru získal Matyáš Gallas roku 1646. Po jeho smrti přešel titul vévody na Františka Ferdinanda. R. REBITSCH, *Matyáš Gallas*, s. 226–227.

58 Exlibris z roku 1691 bylo vepsáno do knihy Francesco LIBERATI ROMANO, *La Perfettionne del Cavallo*, Roma 1639. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 952. Exlibris z roku 1693 František zaznamenal do knihy Friedrich HOFFMANN – Johann SCHROEDER, *Vollständige und Nutzreiche Apotheke*, Nürnberg 1693. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 287. Poslední exlibris z roku 1695 bylo v knize Antoine VARILLAS, *La Politique de la Maison D'Autriche par Monsieur Varillas*, Le Have 1689. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1209.

Apotheke, vydaná roku 1693, jež byla zakoupena a opatřena exlibris v témže roce. Jako jedna z mnoha dochovaných knih dokazuje, že přibližně třetina titulů byla zakoupena bezprostředně po jejich vydání.

Z dosavadního výzkumu vyplynulo, že František Ferdinand neměl systém, podle kterého nechával svazovat knihy do jednotné vazby. Šest dochovaných knih obsahovalo exlibris i supralibros zároveň a pět titulů František označil pouze svým exlibris. Vybrané tituly nejprve označil exlibris a k jejich svázání přistoupil až o rok či dva později.⁵⁹ Z jakého důvodu nebyly svázány všechny svazky, není možné říci. Nepochybně se nejednalo o tematickou, popřípadě jazykovou preferenci ze strany Františka Ferdinanda. Knihy v jednotné vazbě se supralibros byly převážně italské, tematicky různorodé. Dochovaná exlibris se nachází převážně v těchto knihách.⁶⁰

Budovaná knižní sbírka z počátku neměla jasně daný jazykový či tematický charakter. František nakupoval knihy v německém, italském a francouzském jazyce. Nechyběly latinské spisy. Od sedmdesátých let začaly převládat italské tisky. To bylo dáno nejen dobovou oblibou italského jazyka, především u dvora Leopolda I.,⁶¹ ale též italským původem Gallasů a vlastnictvím majetků v Itálii. Ostatně na vévodství Luceru odkazoval František ve svých exlibris. Nejvíce knih italské proveniencí přibýlo do knihovny roku 1676. Převládaly knihy vydané v Benátkách, ale zastoupeny byly i tisky římské, norimberské, frankfurtské, vídeňské a další.

Jak dokládají exlibris a supralibros, latinskými, německými a francouzskými tisky byla knihovna doplňována od sedmdesátých let průběžně. František Ferdinand nakupoval starší tisky z 16. století, ale i soudobou produkci. Významnou část sbírky tvořila teatrália, konkrétně opery Tomase Garzoniho,⁶² Pietra Matteacciho⁶³ či Agostina Mascardiho.⁶⁴ Z historických spisů bylo v knihovně dohledáno dílo Francesca Sansovina.⁶⁵ Zajímal

59 To byl případ knihy *Der Römische Adeler* z roku 1646, kdy František své exlibris zapsal roku 1673, ale kniha byla svázána až o dva roky později. Přesný titul se zatím nepodařilo určit. Tamtéž, inv. č. 1175.

60 Dosud bylo nalezeno 102 knih, které jsou označeny supralibros z roku 1676. Tvoří tak více než třetinu dochovaných knih.

61 Srov. Zdeněk HOJDA, „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, in: Itálie, Čechy, střední Evropa, Praha 1986, s. 216–239, zde s. 217–218.

62 Tomaso GARZONI, *Il Serraglio Degli Stupori del Mondo*, Venetia 1613. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 958.

63 Pietro MATTEACCI, *Dell Origine del Mondo Cioe de Principii delle Cose*, Venetia 1639. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 969.

64 Agosti MASCARDI, *Discorsi Morali*, Venetia 1662. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1025. Agostino MASCARDI, *Prose Vulgari*, Venetia 1663. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1026.

65 Knihu *Historia di casa Orsina* italského spisovatele Francesca Sansovino (1521–1586) vlastnili například Eggenberkové. Jiří PELÁN, *Knižní sbírka germanik*, in: J. Radimská (ed.), *Ve znamení havranů*, s. 120–138, zde s. 133. František Ferdinand zakoupil titul Francesco SANSOVINO, *Venetia Citta Nobilissima et singolare*, Venetia 1663. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 954.

se o dějiny Habsburků a Bourbonů.⁶⁶ Nechyběla panegyrika z doby vlády Lepolda I.⁶⁷ Nalezeny byly dobové příručky na cesty a popisy cizích zemí,⁶⁸ politické traktáty Traiana Boccaliniho,⁶⁹ Giovanniho Botera⁷⁰ či Lodovica Dolce.⁷¹ Klasickou literaturu zastupovaly díla Marca Aurelia⁷² a Tacita.⁷³ Ze starší italské literatury František vlastnil například knihu *Della Genealogia de Glidei* Giovanniho Boccaccia.⁷⁴ V pozdějších letech nakupoval lékařské spisy.⁷⁵ Náboženské knihy opatřené supralibros či exlibris se dohledat nepodařilo.

Na otázku, zda František Ferdinand své knihy skutečně četl a zaznamenával si do knih poznámky, je možné odpovědět kladně. Pracoval převážně s texty knih, které si označil exlibris. Nejčastěji podtrhával vybrané pasáže, jen výjimečně si k určitým částem textu dopsal vlastnoručně poznámku. Objevovaly se vpisky na titulním listě, přeškrtnaná slova v textu či vybarvená písmena a obrázky. Svědčí samozřejmě o Františkově čtenářské aktivitě, ale jejich význam zatím není zcela jasný. Jako čtenář se orientoval na tematicky různorodé knihy. Zaujala jej například kniha *Delle Lettere Dell Ill. Sig. Don Antonio di*

-
- 66 *Genealogia della Real Casa di Borbone*, Venetia 1638. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 948. Z četné literatury k dějinám habsburského domu vlastnil František například Galeazzo Gualdo PRIORATO, *Historia di Ferdinando Terzo Imperatore*, Vienna 1672. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1156. Stejně vydání se objevilo též v eggenberské knihovně. J. PELÁN, *Knížní sbírka germanik*, s. 134. Další knihou s habsburskou tematikou byl Johann Jakub FUGGER, *Spiegel der Ehren des höchstlöblichsten Kayser- und Königlichen Erzhauses Oesterreich*, Nürnberg 1667. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1722. Se zájmem o dějiny Habsburků souvisel zájem o politiku habsburského domu, který dokládala kniha francouzského historika Antoine VARILLAS, *La Politique de la Maison D'Autriche*, Le Have 1689. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1209.
- 67 Galeazzo Gualdo PRIORATO, *Historia di Leopoldo Cesare*, Vienna 1675, Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1718.
- 68 Například kniha Galeazzo Gualdo PRIORATO, *Schau-Platz dez Niederlandes oder: Es sey die Beschreibungen der siebenzehn Provinzien*, Wien 1673. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1157. V knihovně nechyběly ani tituly pojednávající o cestách do dalekých zemí, jako například *Asia oder: Ausführliche Beschreibung des Reichs des Grossen Mogols und eines grossen Theils von Indien*, Nürnberg 1681. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1159.
- 69 Traiano BOCCALINI, *De Ragguagli di Parnaso*, Venetia 1644. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1226.
- 70 Jednalo se o traktát Giovanni BOTERO, *Relationi Universali*, Venetia 1659. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 959
- 71 František Ferdinand vlastnil jeden z Dolceho (1508/1510–1568) kritických spisů. Ludovico DOLCE, *Delle Oservationi*, Vinegia 1579. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1042.
- 72 *Libro di Marco Aurelio*, Venetia 1575. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1247.
- 73 *Opere di Gaio Cornelio Tacito*, Venetia 1658. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 957. Četba antických autorů byla u mladých kavalírů v poslední třetině 17. století stále častější, jak zmiňuje R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 123.
- 74 Jednalo se o encyklopedii antického bájesloví. Giovanni BOCCACCIO, *Della Genealogia de Glidei*, Venetia – Turini 1694. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 960.
- 75 Jedním z titulů byl například Johann Daniel HORSTIO, *Lazari Riverii, Consilarii, Medici*, Frankfurti 1674. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1160. Nákup lékařské literatury často souvisel se zdravotním stavem šlechtice. Srov. J. KAŠPAROVÁ, *Bibliofilství české šlechty*, s. 33.

Guevarra,⁷⁶ v níž si podtrhl určité pasáže a opatřil je drobnými poznámkami v italštině komentujícími text.⁷⁷ Obdobně pracoval s knihami *Considerati sopra il primo Libro di Cornelio Tacito*,⁷⁸ *La Gloria del Cavallo Opera dell'illustrie Pasqual Caracciolo*⁷⁹ či *Delle Historie Del Mondo di si. M. Mambrio Roseo*.⁸⁰ Knihovna byla budována s ohledem na zájmy jejího tvůrce, nikoli pouze jako projev dobové reprezentace a šlechtického stylu života.

František neměl na první pohled specifické čtenářské zájmy. Orientoval se na tisky italské a německé, tematicky pestré, které mu byly jazykově bližší.⁸¹ Silné zastoupení především italské literatury nabízí možnost srovnání s knižní sbírkou Marie Arnoštky z Eggenberku či s knihovnou Václava Jana Michny z Vácínova.⁸² Marie Arnoštky i Václav Jan se ve svých knižních sbírkách orientovali především na románskou literaturu,⁸³ podobně jako František Ferdinand. Při srovnání všech tří fondů se podařilo dohledat stejné tituly či autory.⁸⁴ Nejednalo se však o nijak velký počet, protože u Václava Jana a Marie Arnoštky převládala díla francouzská. Další srovnání se nabízí v rovině reprezentační. Václav Jan nechal tři své knihy, které se dochovaly, opatřit heraldickým exlibris,⁸⁵ jež svědčilo o reprezentativním charakteru knihovny.⁸⁶ Marie Arnoštky si, podobně jako František Ferdinand, nechala své knihy svazovat do jednotné vazby. Na rozdíl od Františka ovšem zvolila vazbu koženou se zlaceným supralibros.⁸⁷

76 Antonio DI GUEVARA, *Libro Primo Delle Lettere Illustres*, Venetia 1554. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1238. Autor působil jako dvorní kazatel Karla V. Jeho dílo využíval například hofmistr mladých Ditrichštejnů k procvičování španělštiny. Srov. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 137.

77 Jednalo se o výpisky důležitých částí jednotlivých pasáží, které si František Ferdinand podtrhl, popřípadě k nim nakreslil ukazatel. Obdobně si označil pasáže v knize Giacomo PERGAMINI, *Trattato Della Lingua*, Venetia 1626. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1036. Vzhledem k tomu, že kniha byla jazykovou učebnicí, František Ferdinand si vypisoval skloňovaná slovíčka a gramatické jevy. Na posledních stranách knihy vytvořil improvizovaný slovník.

78 Pio MUZIO, *Considerationi sopra il primo Libro di Cornelio Tacito*, Venetia 1642. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1119.

79 Pasqual CARACCIOTO, *La Gloria del Cavallo Opera dell'illustrie*, Venetia 1585. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 977.

80 Mambriano ROSEO, *Delle Historie del Mondo*, Venetia 1562. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 966.

81 Tomuto tvrzení odpovídá počet dochovaných italských a německých knih.

82 Jaroslava KAŠPAROVÁ, *Jazykově románské tisky v knihovně Václava Jana Michny z Vácínova († 1667), syna významného katolického šlechtice Pavla Michny z Vácínova*, in: Klára Komorová (ed.), *Európske cesty románských knih v 16. – 18. storočí*, Martin 2012 (= *Opera romanica* 13), s. 167–181.

83 Jitka RADIMSKÁ, „*Honnête femme*“. *Marie Ernestina z Eggenbergu*, in: Táž: *Ve znamení havranů*, s. 55–70, zde s. 60; J. KAŠPAROVÁ, *Jazykově románské tisky*, s. 179.

84 Byl to již zmiňovaný Francesco Sansovino, dále Boccalini, Ludovico Dolce, Pietro Matteazzi, Giovanni Botero a další. J. PELÁN, *Knižní sbírka germanik*, s. 120–138.

85 J. KAŠPAROVÁ, *Jazykově románské tisky*, s. 170

86 Tamtéž, s. 170–171.

87 Tamtéž, s. 170–172.

Rozdíly mezi výše zmíněnými knihovnami panovaly i v počtu knih. Václav Jan Michna i Marie Arnoštka z Eggenberku vycházeli při rozšiřování svých knihoven z existence rodinných knižních fondů. Celkový počet knih v eggenberské knihovně byl v době smrti Marie Arnoštky 2296 svazků. Michnovská knihovna čítala po smrti Václava Jana více než 1849 svazků. Gallasovská knihovna obsahovala koncem 17. století přibližně 300 svazků. František Ferdinand nechal do jednotné vazby svázat minimálně 286 titulů,⁸⁸ nesvázaných knih s exlibris se dochovalo přibližně pět.⁸⁹ V rámci clam-gallasovské knihovny se dochovalo mnoho dalších titulů, vydaných v 16. a 17. století, které mohly být součástí knihovny Františka Ferdinanda. Jedná se však o knihy bez supralibros a exlibris, popřípadě knihy s cizími exlibris, které mohl později zakoupit Jan Václav, Filip Josef Gallas či jejich nástupci Clam-Gallasové. Jak dokládá jeden z dochovaných tisků ze 17. století, František Clam-Gallas (1854–1930) nakupoval starší tisky ještě v 19. století u vídeňských knihkupců.⁹⁰ Celkově mohla Františkova knihovna obsahovat kolem 350 svazků knih. Ve srovnání s fondem Eggenberků či Michnů z Vacinova patřila jeho knižní sbírka k malým barokním fondům.

Otázkou zůstává, kde se knihovna Františka Ferdinanda nacházela a zda své knihy evidoval, případně jaký způsob evidence pro svou knihovnu zvolil. Katalog knih z druhé poloviny 17. století v knihovně nebyl nalezen a nenachází se ani v clam-gallasovském archivu v Děčíně. Pokud katalog knih existoval, tak se do dnešní doby pravděpodobně nedochoval, podobně jako pozůstalostní inventář. Řazení knihovny neosvětlily ani názvové údaje, zapsané černou barvou na hřbetech spolu s pořadovým číslem knihy. Téměř všechny knihy z doby života Františka Ferdinanda jsou na dolní části hřbetu značeny písmenem R. Z tohoto důvodu je není možné přiřadit k nějaké tematické či jazykové skupině. O určitém systému řazení knih tak svědčí pouze pořadová čísla umístěná na hřbetech knih. Katalog či inventář, se kterými by se daly konkrétní tituly porovnat, se u Gallasů objevil až více než 20 let po smrti Františka Ferdinanda.⁹¹ S jeho pomocí tak bylo možné zrekonstruovat knihovnu Františkova syna Jana Václava.⁹²

88 Hřbety knih svázaných do jednotné vazby (se supralibros F. F. G. V. G. H. Z. L.) – a jednoznačně tak přiřazených Františkovi Ferdinandovi, byly označeny pořadovým číslem. Autorka vychází z nejvyššího nalezeného čísla, kterým byla označena kniha *Le Nouveau Testament*, 1585. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1224.

89 Dodnes se dochovalo minimálně 132 knih Františka Ferdinanda.

90 Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 113. Kniha byla zakoupena ve vídeňském antikvariátu Brockhausen und Bräuer Antiquariat Wien, založeném roku 1870. Georg HUPFER, *Zur Geschichte des antiquarischen Buchhandels in Wien*, diplomová práce, Wien 2003.

91 František Ferdinand zemřel roku 1697.

92 Vzhledem k tomu, že v inventáři nejsou uvedena přesná data a místa vydání, budou uváděny názvové údaje pouze u knih citovaných z inventáře pražského domu. Některé tisky se podařilo fyzicky dohledat ve frýdlantské zámecké knihovně. V těchto případech bude titul doplněn o místo a rok vydání.

Čtenářské zájmy a knihovna Jana Václava

Jan Václav se narodil jako třetí syn Františka Ferdinanda a jeho druhé manželky Johanny Emerencie roku 1671.⁹³ V roce 1687 absolvoval roční studium na právnické fakultě pražské univerzity a o rok později se svým starším bratrem Františkem Matyášem odjel na kavalírskou cestu do Itálie.⁹⁴ Jan Václav byl již od dětství svými rodiči a hofmistrem považován za nadějného žáka. Během cesty si měl mladý Gallas vytříbit své chování, rozšířit a zdokonalit jazykové znalosti. Významnou část cesty tvořily zdvořilostní návštěvy, které Jan Václav vykonával u dvorských úředníků a vyslanců spojených s vídeňským dvorem. Cílem bylo získávat jejich doporučení potřebná pro budoucí dvorskou kariéru. Jan Václav potenciál kavalírské cesty ve všech směrech využil.⁹⁵ Již po roce pobytu zemřel František Matyáš. Jan Václav kavalírskou cestu nepřerušil a pokračoval ve studiu pravděpodobně až do roku 1692, kdy se vrátil domů.⁹⁶

Z doby kavalírské cesty obou Gallasů se dochovala pouze torzovitá korespondence a žádné účty,⁹⁷ které by dokládaly nákupy knih. Hofmistr mladých Gallasů Františka Ferdinanda informoval o průběhu studia mladých pánů,⁹⁸ proto je možné si udělat představu o tématech knih, které Jan Václav během cesty mohl pročítat, možná i kupovat.⁹⁹ Vedle studia práv, které započal v Praze, se Jan Václav zaměřil na dějepis a geografii. Pilně se též věnoval zdokonalování italštiny a francouzštiny. Právě francouzské knihy budou později tvořit významnou část Janovy knihovny, podobně jako právnická literatura a tituly zaměřené na dějiny světa a jednotlivých států.

Po návratu z cesty postupoval Jan Václav podobně jako další mladí urozenci, kteří se rozhodli věnovat dvorské kariéře.¹⁰⁰ Roku 1694 byl mladý Gallas jmenován skutečným komorníkem římského krále Josefa I. a začlenil se do dvorské společnosti. Společenské a kariérní ambice potvrdil sňatkem s dcerou nejvyššího císařského podkoního Filipa Zikmunda z Ditrichštejna (1651–1716),¹⁰¹ Marií Annou (1681–1704), dvorní

93 M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 61.

94 Srov. J. KUBEŠ, *Kavalírské cesty*, s. 314; M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 61.

95 Tamtéž, s. 68–69.

96 Rok 1692 udává Martin Krummholz. Jiří Kubeš uvádí rok 1693. J. KUBEŠ, *Kavalírské cesty*, s. 314; M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 68.

97 Tamtéž, s. 61.

98 Tamtéž.

99 Mladí šlechtici během svého studia četli spisy antických autorů a křesťanských učenců. V cizích jazycích se urozenci zdokonalovali mimo jiné četbou, jak zmiňuje R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 161. Je možné předpokládat, že v případě Jana Václava postupovali rodiče a hofmistr ve výchově obdobně.

100 Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 413–414.

101 K Filipovi Zikmundovi z Ditrichštejna více Jiří KUBEŠ, *Der jüngste Sohn auf Kavalierstour. Philipp Siegmund von Dietrichsteins Reise zu hohen Ämtern bei Hofe in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhundert*, Bohemia 54, 2014, s. 319–347.

dámou císařovny Eleonory.¹⁰² Jan Václav se devět let po zisku komornického klíče stal císařským vyslancem v Londýně, kam dorazil na konci února roku 1705.¹⁰³ Jeho první diplomatická mise trvala osm let. Během londýnského pobytu nakupoval anglické knihy,¹⁰⁴ o čemž svědčí záznamy v inventáři pražského domu z roku 1719.¹⁰⁵ Anglický jazyk pravděpodobně do jisté míry ovládal, jak dokládají Janovy výpisky z anglických novin *The Daily Courant*.¹⁰⁶ Zajímavostí ovšem je, že poznámky psal francouzsky.¹⁰⁷ Jan Václav se na svou diplomatickou misi nepochybně připravoval, o čemž svědčí dochované francouzské i latinské knihy s tematikou anglických dějin,¹⁰⁸ dějin anglikánské církve,¹⁰⁹ dějin Skotska¹¹⁰ či aktuální války o španělské dědictví.¹¹¹ V průběhu života Jana Václava tak začala gallasovská knihovna odrážet jeho kariéru a momentální zájmy.

---

102 M. KRUMMHOLZ, *Gallasové, Barokní kavalíři*, s. 71–72.

103 K diplomatické misi Jana Václava více Elke JARNUT – DERBOLAV, *Die Österreichische Gesandtschaft in London (1701–1711). Ein Beitrag zur Geschichte der Haager Allianz*, Bonn 1972; Elisabeth MACH, *Johann Wenzel Graf Gallas, kaiserlicher und königlich-spanischer Botschafter am Hof der Königin Anna von England (1705–1711)*, Wien 1966.

104 Nákup knih zmiňuje M. KRUMMHOLZ, *Gallasové, Barokní kavalíři*, s. 91.

105 Názvy titulů nebyly v inventáři lecky čitelně zaznamenány. Protože se knihy dosud nepodařilo ve frýdlantské clam-gallasovské knihovně dohledat, přistoupila autorka k jejich přibližné identifikaci. Titul *The History of the Reingnof* pravděpodobně odpovídá knize Francis BACON, *History of the Reign of King Henry the Seventh*. SOA Litoměřice - Děčín, HS Clam-Gallas, inv. č. 1959, kart. 549, Inventář pražského domu 1719, s. 851, položka č. 158. Titul *A compleat history de Annex 1704* se zatím odhalit nepodařilo. Tamtéž, s. 853, položka č. 197.

106 Zmíněné výpisky jsou v inventáři Historické sbírky Clam-Gallas označeny jako deník. Jde však o výpisky z dobových novin, jak je u některých záznamů zapsáno. SOA Litoměřice - Děčín, HS Clam-Gallas, inv. č. 1506, kart. 422, sign. XX/4, Deník.

107 Jan Václav psal ve svých písemnostech německy, latinsky, italsky a francouzsky. Ve většině případů pravděpodobně záleželo na příjemci dopisu, podle toho zvolil konkrétní jazyk. Poznámky ve francouzštině mohly sloužit k procvičení jazyka.

108 Zakoupen byl například vícesvazkový titul Nicolas CHEVALIER, *Histoire de Guillaume III., roy d'Angleterre, d'Ecosse, de France, et d'Irlande, prince d'Orange*, Amsterdam 1692. SOA Litoměřice - Děčín, HS Clam-Gallas, inv. č. 1959, kart. 549, Inventář pražského domu 1719, s. 857, položka č. 281, 282, 283. Tento titul se v inventáři objevil ještě jednou. Tamtéž, s. 858, položka č. 294, 295, 296. Vydání z roku 1692 mohlo být součástí knihovny Františka Ferdinanda. Titul byl znovu vydáván v letech 1703–1704, tedy v době, kdy se Jan Václav připravoval na cestu do Londýna a mohl knihy znovu zakoupit.

109 Soupis knih v rámci inventáře paláce neuváděl tituly knih zcela přesně, což byl případ knihy *Rogeri Widringtonni Catholici Angli*. Roger Widdrington byl pseudonym anglického benediktýna Thomase Prestona (1563–1640). Jeho dílo nebylo rozsáhlé, ale titul zmíněný v gallasovském inventáři nalezen nebyl. Srov. SOA Litoměřice - Děčín, HS Clam-Gallas, inv. č. 1959, kart. 549, Inventář pražského domu 1719, s. 861, 857, položka 375.

110 Jednalo se o titul George BUCHANAN, *Rerum Scotticorum historia libris XX. descripta*. Tamtéž, s. 849, položka č. 126.

111 Tuto skutečnost potvrzuje titul Martin BLADEN, *An impartial enquiry into the management of the war in Spain*, London 1712. Titul poprvé vyšel v roce 1712, proto je možné předpokládat, že Jan Václav knihu zakoupil či nechal zakoupit bezprostředně po jejím vydání.

Londýnské vyslanectví nemělo pro Jana Václava vzhledem ke komplikované politické situaci v Evropě hladký průběh, ale nijak významně nepoškodilo jeho další dvorskou kariéru.¹¹² Ještě během londýnské recepcy byl jmenován nejvyšším českým maršálkem a císařským tajným radou (1708).¹¹³

Po návratu z Londýna jmenoval císař Karel VI. Jana Václava skutečným tajným radou a navíc se Gallas stal hofmistrem arcivévodkyně Marie Alžběty.¹¹⁴ V čele dvora sestry císaře dlouho nesetrval, protože již následující rok (1713) bylo rozhodnuto o Janově dalším diplomatickém působení, tentokrát v Římě. Nově jmenovaný vyslanec pobýval u papežského stolce necelých pět let a na sklonku svého života se na několik týdnů stal vicekrálem neapolským.¹¹⁵

Pobyt Jana Václava v Itálii představoval pro knihovnu přínos především z reprezentativního hlediska.¹¹⁶ V knihovně Františka Ferdinanda nebyly honosné vazby či tituly dedikované jeho osobě přítomny.¹¹⁷ Jan Václav do knihovny naopak přispěl dedikačními exempláři¹¹⁸ a několika knihami se slavnostní reprezentativní vazbou. V knihovně se dochovaly čtyři reprezentativní vazby italských tisků, na které upozornil již Bohumír Lifka.¹¹⁹ Knihy byly svázané do kožené vazby zdobené zlacením a gallasovským erbem. Oslavovaly rod Gallasů a úspěchy, kterých Jan Václav dosáhl.

Autorka během výzkumu knihovny rovněž našla reprezentativní vazbu se zlatým erbem, ke kterému byl připojen Řád zlatého rouna. Kniha *Sacra Congregatione A Sanctissimo Deputata* nebyla dedikována konkrétní osobě a podle erbu nepatřila žádnému příslušníkovi rodu Gallasů.¹²⁰ Jediný Gallas, jenž mohl získat Řád zlatého rouna, byl Jan Václav. Avšak dosud nebyly nalezeny prameny, které by tuto skutečnost potvrdily.¹²¹

112 M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 83–86.

113 Tamtéž, s. 83.

114 Tamtéž, s. 93.

115 Tamtéž, s. 108–163.

116 Tisky z italského pobytu, operní díla dedikovaná Janu Václavovi a jeho druhé manželce Marii Ernestině (1683–1745), zmiňuje M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 155. V knihovně dohledán titul *Raccolta di Componimenti Poetici per le Nozze, Foligno 1717*.

117 Nebo se nedochovaly.

118 Například kniha Constantino RONCAGLIA, *Vita di Leopoldo I. Imperatore*, Lucca 1718. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 3361. Kniha je v prosté pergamenové vazbě bez supralibros.

119 Bohumír LIFKA, *Exlibris a supralibros v českých korunách zemích v letech 1000 až 1900*, Praha 1934, s. 47.

120 Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1715.

121 V děčínském archivu se dochovala listina Karla Španělského, ve které Janu Václavovi propůjčuje řád Zlatého rouna. Jedná se však o jedinou zmínku spojující Gallase se ziskem tohoto řádu. SOA Litoměřice - Děčín, HS Clam-Gallas, kart. 418, inv. č. 1469.

Z dosavadního výzkumu vyplynulo, že Jan Václav doplnil a rozšířil knihovnu svého otce o velké množství francouzských, italských a latinských tisků. Jana Václava zajímala právnická a historická literatura, bezprostředně související s jeho diplomatickou kariérou.¹²² Soupis knih v inventáři evidoval rozsáhlé dílo Johanna Christoha Schambogena (1636–1696), profesora práv na pražské univerzitě a pozdějšího rektora.¹²³ Schambogen patřil k nejvýznamnějším právníkům své doby a na pražské právnické fakultě působil v době, kdy zde Jan Václav studoval. Jan Václav mohl navštěvovat některé Schambogenovy přednášky a později si zakoupil jeho díla.¹²⁴ Místo v gallasovské knihovně našla i *Aurea Bulla Caroli IV.*¹²⁵ a klasické právnické dílo *Corpus Iuris Civilis.*¹²⁶ S diplomatickou cestou do Itálie mohl souviset titul *Historia del Regno di Napoli* od Angela di Constanza.¹²⁷ Vedle již zmíněných děl, která se týkala dějin Anglie, vlastnil knihy k dějinám Nizozemí¹²⁸ či Brazílie.¹²⁹

Pro Jana Václava byla charakteristická záliba v dobových italských operách, memoárech a životopisech slavných osobností, jako například císařského generála a diplomata Raimunda Montecuccolho,¹³⁰ prince Evžena Savojského¹³¹ či protestantského autora

122 Jan Václav znal vydané korespondence vyslanců, o čemž svědčí dvousvazkové *Letteres et Ambassade de Messire Philippe Canaye Seigneur de Fresne*, Paris 1635. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1275.

Philippe Canaye (1551–1610) byl francouzský právník a diplomat, působící u dvora Jindřicha IV. Navarrského. Srov. Fernand BRAUDEL, *The Mediterranean and the Mediterranean world in the age of Philip II. Volume II.*, New York 1973.

123 Johann Friedrich von SCHULTE, *Schambogen, Johann Christof*, in: Allgemeine Deutsche Biographie, Leipzig 1890, s. 570–571.

124 Soupisu knih uvádí celkem sedm Schambogenových děl, například vícesvazkové Johann Christoph SCHAMBOGEN, *Commentarium seu Lectiones Publicae In D. Gregorii IX. Decretalium Librum Quartum Et Quintum Compositae*, Pragae 1699. Zda Jan Václav vlastnil konkrétně toto vydání, není zatím možné prokázat. SOA Litoměřice - Děčín, HS Clam-Gallas, inv. č. 1959, kart. 549, Inventář pražského domu 1719, s. 852, položka č. 171, 172, 173, 174, 176, 177, 178.

125 Tamtéž, s. 849, položka č. 126.

126 Tamtéž, s. 842, položka č. 18.

127 Angelo DI CONSTANZO, *Historia del Regno di Napoli*, Aquila 1581. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1273.

128 Jednalo se například o čtyřsvazkové *Historia de Holande*. SOA Litoměřice - Děčín, HS Clam-Gallas, inv. č. 1959, kart. 549, Inventář pražského domu 1719, s. 859, položka č. 326, 327, 328, 329.

129 *Istoria delle guerre del Regno del Brasile* z roku 1698. Tamtéž, s. 846, položka č. 66.

130 Paměti slavného habsburského vojevůdce *Memoria del General principe di Montecuculi* z roku 1704 zakoupili do své knihovny například Eggenberkové. Tamtéž, položka č. 258.

131 Tamtéž, s. 871, položka č. 712.

Philippa de Mornay.¹³² V jeho knihovně též nechyběla díla autorů La Fontaina,¹³³ Molièra,¹³⁴ Bernarda Castella,¹³⁵ Françoise Rabelaise¹³⁶ či Miguela de Cervantese.¹³⁷

Jan Václav měl podobně jako jeho otec rozsáhlé čtenářské zájmy, které zahrnovaly dobová periodika, z nichž zaujme *Mercure hollandois*.¹³⁸ Objevovaly se též periodicky vycházející *Nouvelles de la République des Lettres*.¹³⁹ Jan Václav též četl ručně psané a tištěné noviny,¹⁴⁰ o které se zajímal už jeho otec František Ferdinand. Noviny dále nakupoval i Janův syn Filip Josef.¹⁴¹ Knižní sbírku doplňovala teologická literatura,¹⁴² jejíž součástí byl dokonce rosenkruciánský text *Comte de Gabalis*, jenž byl anonymně publikován roku 1670.¹⁴³

Knihy, které Jan Václav získal, nebyly označeny exlibris či supralibros. S knihami mohl aktivně pracovat, tedy podtrhávat si text, případně komentovat, ale protože si knihy neoznačoval exlibris, není možné poznámky jeho osobě přiřadit.¹⁴⁴ Výpisky a práci s textem tak dokládal pouze zápisník z Anglie, o kterém byla zmínka výše.

Podobně jako u Františka Ferdinanda se nabízí porovnání fondu s dalšími dobovými knihovnami, především eggenberskou. Srovnání gallasovské knižní sbírky s eggenberskou

132 Historická díla Philippa de Mornay se například objevila v michnovské knihovně. J. KAŠPAROVÁ, *Jazykové románské tisky*, s. 175. Gallasové vlastnili pouze knihu *Memoires de Philippes de Mornay*. SOA Litoměřice - Děčín, HS Clam-Gallas, inv. č. 1959, kart. 549, Inventář pražského domu 1719, s. 849, položka č. 113.

133 Jean de LA FONTAINE, *Contes et Nouvelles de la Fontaine*. Tamtéž, s. 858, položka č. 289.

134 *Les Oeuvres de Monsieur Molière*, Amsterdam 1679. Tamtéž, s. 871, položky č. 713 a 714. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 1215.

135 Bernardo CASTELLO, *La Gerusalemme liberata è considerata il capolavoro di Tasso*. SOA Litoměřice - Děčín, HS Clam-Gallas, inv. č. 1959, kart. 549, Inventář pražského domu 1719, s. 846, položka č. 72.

136 Tamtéž, s. 863, položky č. 425, 426, 427, 428.

137 Miguel de CERVANTES SAAVEDRA, *Primera y Segunda parte del Don Quixota dela Mancha*. Tamtéž, s. 853, položka č. 195.

138 Tamtéž, s. 873, položky 753 až 765. Le Mercure de Hollandais vycházely periodicky a informovaly o dění a slavnostních vjezdech do Holandska v poslední třetině 17. století. URL: <<http://gazetier-universel.gazettes18e.fr/periodique/mercure-hollandais-1672-1684>>, [cit. 21. 12. 2015].

139 Tamtéž, s. 870, položky č. 622 až 640. Jednalo se o první dosud známé periodikum zaměřené na knihy, editované Pierrem Baylem, Daniel de Larroquem, Jean Barrinem a Jeanem Le Clercem. Vycházelo v letech 1684 až 1718.

140 Rukopisné noviny se dodnes dochovaly ve fondu Jana Václava. SOA Litoměřice - Děčín, HS Clam-Gallas, kart. 435, inv. č. 1541.

141 Srov. M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 165.

142 Gallasové svou knihovnu doplnili o běžná díla, jako byla například Bible. SOA Litoměřice - Děčín, HS Clam-Gallas, inv. č. 1959, kart. 549, Inventář pražského domu 1719, s. 842, položka č. 15.

143 Tamtéž, s. 858, položka č. 297.

144 Vzhledem k charakteru většiny poznámek není možné – ani na základě rukopisu – přesně určit autora.

je zde ještě více možné, protože ke knihovně Jana Václava již existuje evidenční pramen, mnohokrát zmiňovaný inventář pražského paláce. Knihovna císařského diplomata nemohla s knihovnou Eggenberků soupeřit počtem knih, jichž bylo u Gallasů zaznamenáno 858, ale tematicky a jazykově byla obdobně pestrá. Oproti knihovně eggenberské se v gallasovském fondu navíc díky Janově diplomatické misi v Londýně objevila literatura anglická.

Gallasové i Eggenberkové nakupovali knihy stejných autorů, často stejná díla či vydání. Shodně se v obou knihovnách objevovala díla Seneky, Tacita či již zmiňovaného Boccalinioho a Bernarda Castella. Jan Václav a Marie Arnoštka z Eggenberku sdíleli podobný zájem o francouzskou literaturu, především o díla madame de Scudéry,¹⁴⁵ vydanou korespondenci a memoárovou literaturu.¹⁴⁶ Gallasové i Eggenberkové své knihovny doplňovali soudobou literaturou a reflektovali dobovou knižní produkci. Podobně jako tomu bylo Marie Arnoštky, knihovna Jana Václava odrážela do jisté míry jeho osobnost.¹⁴⁷ Shromažďovala knihy různých témat a jazyků a naznačovala Janovu orientaci v dobové literatuře.

Soupis knih, který byl součástí inventáře pražského paláce, vyhotoveného po smrti Jana Václava, evidoval nejen názvy knih a jejich počet, ale v neposlední řadě zaznamenal členění knih v Gallasovském paláci. Knihy byly překvapivě řazeny podle velikosti a názvu, na rozdíl od knihoven Eggenberků, Nosticů či Michnů z Vacínova¹⁴⁸ zde zatím neexistovaly tematické a jazykové okruhy. Do jisté míry to svědčilo o pohybu knihovny, trvale umístěné v pražském paláci až po jeho rekonstrukci.¹⁴⁹

145 Jan Václav například vlastnil titul *Conversations nouvelles sur divers Sigotts*. Tamtéž, s. 861, položky č. 369 a 370.

146 V obou knihovnách se shodně objevovala díla *Memoires de M. le duc de la Rochefoucault*, *Lettres du Cardinal Mazarini*, již zmiňované memoáry Montecuccolihho a další. Tamtéž, s. 858–859, položky č. 291 a 321.

147 J. RADIMSKÁ, „*Honnête femme*“, s. 59–62. V případě Jana Václava to byla jeho snaha zorientovat se v soudobém politickém dění, patrná ze struktury knihovny.

148 Jaroslava KAŠPAROVÁ – Jitka RADIMSKÁ, „*Non est mortale quod ambit*“ – historicko-kulturní význam eggenberské knižní sbírky, in: J. Radimská (ed.), *Ve znamení havranů*, s. 170–204, zde s. 170; R. ŠÍPEK, *Pozůstalostní inventář*, s. 368–369; J. KAŠPAROVÁ, *Jazykově románské tisky*, s. 169.

149 Stěhování rodinných šlechtických sbírek nebylo v barokní době ničím neobvyklým. Srov. J. KAŠPAROVÁ, *Několik obecných poznámek*, s. 618.

Další vývoj gallasovského a clam-gallasovského fondu

Nejstarší syn Jana Václava Filip Josef (1703–1757)¹⁵⁰ knižní sbírku svého otce a děda dále rozšiřoval, jak dokazují dochované účty z jeho kavalírské cesty¹⁵¹ a katalogy jeho knih.¹⁵² V době výzkumu nebyly katalogy Filipa Josefa k dispozici.¹⁵³

Po smrti Filipa Josefa zdědili gallasovské majetky jeho příbuzní Clamové, na které dědickými smlouvami přešlo též jméno Gallas a erb.¹⁵⁴ Knihovna byla nadále umístěna v pražském paláci, ale není vyloučeno, že se menší knižní soubory nacházely v dalších clam-gallasovských sídlech. K významným rozšiřovatelům knihovny patřili na konci 18. a v první polovině 19. století Kristián Filip Clam-Gallas (1748–1805)¹⁵⁵ s manželkou Karolínou (1752–1799)¹⁵⁶ a synem Kristiánem Kryštofem (1771–1838).¹⁵⁷ Karolína přispěla do knihovny přibližně 359 svazky,¹⁵⁸ z nichž byly některé označeny vlepenými exlibris s motivem rodinného erbu, zatímco Kristián Filip celkem 2122 svazky.¹⁵⁹ Eduard

150 Filip Josef nesměřoval k finančně náročné dvorské kariéře, spokojil se se zemskými funkcemi a oproti svému otci vedl klidnější, v podstatě provinciální život zemského úředníka a šlechtického učence. M. KRUMMHOLZ, *Gallasové (1634–1757)*, s. 28.

151 M. KRUMMHOLZ, *Gallasové*, s. 26.

152 Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 22, *Catalogus librorum italicorum in folio in Bibliotheca Philippi Josephi Comitis de Gallas*. 1725.

153 V knihovně probíhala v době výzkumu inventarizace knih.

154 Rodina Clamů pocházela z Korutan a jejich společenský vzestup započal ve druhé polovině 18. století. Jedna z větví rodu zdědila majetek, erb i jméno Gallasů, další větev dědila po Martinicích. Dědici gallasovských panství byli synové Jana Kryštofa z Clamu (1702–1778), jenž spravoval panství do roku 1770, kdy jeho nejstarší syn Kristián Filip (1748–1805) dosáhl zletilosti. Clamové kvůli dědictví nejprve zažádali o český inkolát a později získali hraběcí titul (r. 1759, od r. 1768 jako Clam-Gallasové). Milan SVOBODA, *Clam-Gallasové*, in: M. Krummholz (ed.), *Clam-Gallasův palác*, s. 31–58, zde s. 32–33.

155 Kristián Filip odpovídal dobové představě šlechtického mecenáše a podporovatele hudby, hospodáře a podnikatele. Johann Samuel ERSCH – Johann Gottfried GRUBER, *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*. Siebzehnter Theil, Leipzig 1828, s. 356; M. SVOBODA, *Clam-Gallasové*, s. 33–36.

156 Karolína, rozená Šporková, byla příbuznou slavného barokního mecenáše Františka Antonína Šporka. Ke Šporkovi více Pavel PREISS, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha – Litomyšl 2003.

157 Kristián Kryštof (1771–1838) pokračoval v rodovém mecenášství. Zastával především zemské úřady a státní službu. Podporoval hudbu a sám byl hudebníkem a malířem. Angažoval se i v uměleckých společnostech, například působil jako předseda Společnosti vlasteneckých přátel umění. Jeho manželkou byla dáma obdobně orientovaná – Josefina, rozená Clary-Aldringen (1777–1828). K uměleckému zaměření obou manželů více L. SLAVÍČEK, *Sobě, umění, přátelům*, s. 165. K životu Kristiána Kryštofa Johann Ritter von RITTERSBERG, *Christian Christoph Graf v. Clam-Gallas. Biographischer Umriss*, Prag 1838.

158 Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 10, *Catalogue des livres, qui ... Bibliothéque de Madame Caroline la Comtesse de Clam Gallas, née comtesse de Sporck*.

159 Tamtéž, inv. č. 11, *Catalogue des livres de Mons. Chret. Philip le Comte de Clam et Gallas*.

Clam-Gallas (1805–1891)¹⁶⁰ knihovnu přesunul z Prahy zpět na frýdlantský zámek, tou dobou již hlavní sídlo rodiny. Eduard¹⁶¹ i jeho manželka Klotilda (1828–1899)¹⁶² knihovnu nadále rozšiřovali a své knihy nechávali označovat jednotným zlaceným supralibros umístěným na hřbetech knih a vlepovanými grafickými exlibris s motivem aliančních erbů rodin Clam-Gallasů a Ditrichštejnů. Manželé si vytvořili velice reprezentativní knihovnu, umístěnou ve štukovaných prostorách frýdlantského hradu. Poslední majitelé Frýdlantu, František (1854–1930)¹⁶³ s manželkou Marií (1858–1938) a dcerami, knižní fond rozšířili především o dětskou literaturu z počátku 20. století a hospodářské spisy. Po roce 1945 byl Klotildě Clam-Gallasové (1898–1975) Frýdlant zkonfiskován a knihovna přešla pod správu Národního muzea, které ji formálně spravuje dodnes.¹⁶⁴

Gallasovská knihovna byla postupem doby rozptýlena v rámci clam-gallasovské knižní sbírky a mnoho titulů Františka Ferdinanda či Jana Václava se do dnešní doby v knihovně nedochovalo. Jednotlivé tituly z gallasovské knihovny je možné sledovat za pomoci dochovaných clam-gallasovských knižních katalogů až do 19. století.¹⁶⁵ Necelistvost gallasovského fondu stvrdila inventarizace knihovny roku 1960, jejímž výsledkem byl jediný moderní inventář,¹⁶⁶ evidující 9204 titulů.¹⁶⁷ Knihy byly zapisovány

160 Eduard si zvolil kariéru svých předků a stal se generálem císařské armády. K jeho osobnosti a vojenskému působení více Marie MŽYKOVÁ, *Přepych, sláva a pád aristokrata. Eduard hrabě Clam-Gallas*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.), *Život pražských paláců. Šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby*, Praha 2009, s. 125–142. Constantin von WURZBACH, *Eduard Clam-Gallas*, in: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Zweiter Teil*, Wienn 1857, s. 377–379; Oscar CRISTE, *Eduard Graf Clam-Gallas*, in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 47, Leipzig 1903, s. 487–490.

161 Dochoval se katalog Eduardových knih, ve kterém převládají militária a geografická literatura. Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 28, *Bücher Seiner Exzellenz des Herrn Eduard Grafen Clam Gallas*.

162 Klotilda, rozená Dietrichstein-Proskau-Leslie (1828–1899), se narodila jako nejmladší dcera Josefovi Františkovi z Dietrichsteina (1798–1858) a jeho manželce Gabriele Wratislawové z Mitrovic (1804–1880). Proslula jako okouzující a vzdělaná hostitelka šlechtického salonu. Radmila ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*, Praha 2007, s. 184, 197–198.

163 K Františkovi Clam-Gallasovi více Lenka PIVRNCOVÁ, *František Clam-Gallas (1854–1930) – poslední pán na Frýdlantě*, in: *Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Liberci 2*, 2007, s. 90–94; Milan SVOBODA, „Poslední svého rodu.“ *Konec pozemské pouti Franze hraběte Clam-Gallase (1854–1930)*, in: *Svět historie – historikův svět. Sborník profesoru Robertu Kvačkovi*, Liberec 2007, s. 261–293.

164 Národní muzeum spravuje zámecké knižní sbírky podle zákona č. 97/1974 Sb.

165 Zámecká knihovna Frýdlant, inv. č. 16, *Bücher Kathalog C. G.*

166 *Lokální a inventární katalog zámecké knihovny Frýdlant v Č.*, červen – srpen 1960.

167 Toto číslo v žádném případě neodráží skutečný počet knih. V knihovně i v expozici hradu a zámku se dochovaly knihy s vyššími evidenčními čísly, které do inventáře zahrnuty nebyly. Inventář eviduje knihy dle názvů, nikoli všechny jejich svazky, celkově tak byly spočítány pouze tituly knih, nikoliv jejich svazky. Badatelé se v počtu knih v knihovně též neshodují. Milan Svoboda zmínil 14000 svazků, Jiří Cejpek 13000 svazků a Petr Mašek dokonce 15932 svazků. Podle posledně zmiňovaného autora dnes fond tvoří 85 rukopisů, 50 tisků z 16. století, 1500 svazků ze 17. století, 2000 svazků z 18. století, 10000

podle svého místa uložení v knihovně, přičemž v době inventarizace došlo k přeskupení knih do současného uspořádání. Inventář obsahuje názvy knih a jméno autora, místo a rok vydání a počet svazků. Často jsou záznamy neúplné, chybí přesné názvy díla, popřípadě autor. Celkově je možné inventář zhodnotit jako stručný a pro výzkum dějin knihovny nedostačující, především z důvodu nepřesných záznamů a absence poznámek k vazbám knih, supralibros či exlibris. Mnohem více o fondu vypovídají dochované katalogy knih, jež naznačují původní strukturu fondu a jeho rozsah.

Závěr

Knihovnu prvních Gallasů formovalo několik důležitých momentů v životech jejích majitelů. Při vzniku knihovny to byla nepochybně kavalířská cesta Františka Ferdinanda a pro její rozvoj diplomatická kariéra Jana Václava. V porovnání s dalšími barokními šlechtickými fondy nebyla gallasovská knižní sbírka nijak rozsáhlá, ale absenci knih vynahradila tematická a jazyková pestrost. U Františka Ferdinanda byly patrné dozvuky italského původu Gallasů a dobová módnost italštiny. Proto většinu fondu tvořily italské tisky, ale hned za nimi byly tisky německé, latinské a francouzské. Všechny tyto jazyky František nepochybně ovládal.

Jan Václav musel své jazykové znalosti cvičit během kavalířské cesty, kde se zlepšil v italštině i francouzštině, což v budoucnu byly vedle němčiny hlavní jazyky jeho knih. V Janově vzdělání, knihovně, ale i pramenech¹⁶⁸ je už patrné počínající pozvolné směřování šlechty k francouzskému jazyku a kultuře, typické pro 18. a 19. století. Soupis knih pražského paláce evidoval též španělské a anglické knihy, proto je možné předpokládat, že Jan oba jazyky minimálně pasivně ovládal. Jako císařský diplomat v Londýně navíc působil v době války o španělské dědictví a u královského dvora leckdy zastupoval zájmy Karla III., bratra císaře.¹⁶⁹ Znalost obou jazyků by mu byla výhodou.

Jazykově a tematicky odpovídala knihovna době svého vzniku a skutečně odrážela osobnosti svých tvůrců. Otec i syn měli slabost pro italskou operu, ovšem s tím rozdílem, že Jan Václav divadlo a italskou operu pravidelně navštěvoval během své diplomatické

---

svazků z 19. století a 2000 svazků z počátku 20. století. Srov. Petr MAŠEK, *Frydlant. Schlossbibliothek*, in: *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Band II. Tschechische Republik. Schlossbibliotheken unter der Verwaltung des Nationalmuseums in Prag – Hildesheim – Zürich*, New York, 1997, s. 71–73; J. CEJPEK – J. ČINČERA – I. HLAVÁČEK, *Dějiny knihoven*, s. 148; M. SVOBODA, *Clam-Gallasové*, s. 56.

168 Toto tvrzení podporuje soupis knihy v inventáři pražského domu a tzv. deník. SOA Litoměřice - Děčín, HS Clam-Gallas, inv. č. 1506, kart. 422, sign. XX/4, Deník; Tamtéž, inv. č. 1959, kart. 549, Inventář pražského domu 1719.

169 M. KRUMMHOLZ, *Gallasové. Barokní kavalíři*, s. 80.

mise v Římě a vybraná díla nechával svazovat do slavnostních vazeb.¹⁷⁰ Oba dva vlastnili historická, politická a geografická díla, zajímala je dobová memoárová produkce a vydaná korespondence. Knižní sbírka Františka Ferdinanda dokládala jeho učenecké zájmy a jistou snahu o reprezentaci s ohledem na exlibris a supralibros. Podobně je možné charakterizovat knihovnu Jana Václava. Jeho knihy bohužel exlibris neobsahují, ale naopak se dochovaly reprezentativní vazby vybraných knih s grafickým supralibros. Tisky, které mu byly dedikovány, mohl demonstrovat své společenské postavení, umělecké zájmy a mecenášství. Vznešený císařský diplomat tím přesně odpovídal dobové představě šlechty.

Otázkou stále zůstává, kde vznikala knihovna Františka Ferdinanda a kam ukládal knihy Jan Václav před dokončením pražského paláce. Původní gallasovská knihovna měla být podle Jiřího Cejпка či Bohumíra Lifky situována od roku 1674/1675 do frýdlantského zámku, odkud ji Jan Václav nechal přenést do pražského paláce.¹⁷¹ Tuto skutečnost však nedokládají zatím žádné dostupné prameny a badatelé tak pravděpodobně vycházeli z faktu, že roku 1674 zakoupil František Ferdinand od svého bratra Antonína Pankráce frýdlantské panství, kde knihy měly být umístěny. Avšak František Ferdinand vlastnil v Praze dům, který by byl jako místo uložení knih daleko pravděpodobnější vzhledem k dobovému zvyku budovat šlechtické knihovny v městských palácích.¹⁷² František Ferdinand mohl na Frýdlant, podobně jako na další venkovská sídla, některé knihy převézt, ale celá knihovna na venkovském sídle Gallasů v této době nebyla.¹⁷³

Závěry této studie nejsou a nemohou být zcela definitivní. Autorka se ve studii pokusila rekonstruovat původní podobu knihoven obou Gallasů na základě dostupných evidenčních pramenů a dochovaných knih. Záměrem bylo nastínit tematickou a jazykovou strukturu knihoven – a s tím spojené čtenářské zájmy Františka Ferdinanda a Jana Václava – a zasadit knihovnu do dobového kontextu. V budoucnu by pro další výzkum bylo možné zvolit prameny osobní povahy v kombinaci s rozsáhlou diplomatickou i soukromou korespondencí Jana Václava. Další možnou cestou by mohl být pokus dohledat knihy Antonína Pankráce z Gallasu a odkrýt původ knih s cizími exlibris, které se v knihovně dochovaly, ale do studie nebyly zahrnuty jako zavádějící.

---

170 Tamtéž, s. 148.

171 J. CEJPEK – J. ČINČERA – I. HLAVÁČEK, *Dějiny knihoven*, s. 148.

172 Asi nejznámější dosud dochovanou palácovou knihovnou je například Nostická knihovna v Praze. Lubomír SLAVÍČEK, *Nosticové jako sběratelé a podporovatelé umění*, in: Týž (ed.), *Artis Pictoriae Amatores*, s. 171–309, zde s. 304.

173 Inventáře frýdlantského zámku ze zkoumaného období knihy nezmiňovaly.

Zusammenfassung

Die Bibliothek und die Leserinteressen von Franz Ferdinand und Johann Wenzel von Gallas

Die Studie beschäftigt sich mit den Bibliotheken von Franz Ferdinand (1635–1697) und Johann Wenzel von Gallas (1671–1719), die wurden ungefähr in den Jahren 1660–1719 errichtet. Aus der privaten Büchersammlung Franz Ferdinand von Gallas, die beinahe zweihundert Werke umfasste, entwickelte sich die Bibliothek der Familie Gallas. Das Eigentum der Familie Gallas, einschließlich die Bibliothek, erbt im Jahre 1768 Christian Philippe Clam-Gallas. Die Clam-Gallasische Bibliothek erhielt sich bis zur Gegenwart im Areal der Burg und des Schlosses Frýdlant.

Die Büchersammlung von Franz Ferdinand und Johann Wenzel wurde in der Clam-Galizischen Bibliothek zerstreut. Deshalb wurde notwendig die ursprüngliche Bibliothek von Franz Ferdinand und Johann Wenzel rekonstruiert. Die Bibliothek von Franz Ferdinand wurde mithilfe der Einbände mit Supralibros und der bezeichneten Bücher mit Exlibris rekonstruiert. Die Büchersammlung von Johann Wenzel (und von Franz Ferdinand auch) erfasste ein Inventar des Prager Palais Gallas aus dem Jahre 1719, welches entsandt nach dem Tod Johann Wenzels. Das Inventar registriert 858 Bände. Die Bücher von Franz Ferdinand Gallas waren auch der Bestandteil der Bibliothek im Prager Palais.

Die Studie konzentriert sich auch auf die Themen- und Sprachstruktur der Bibliotheken von Franz Ferdinand und Johann Wenzel. Die wurden die Entstehungszeit der Bibliotheken beeinflusst. Die italienische Produktion dominiert im Bücherfond von Franz Ferdinand, aber auch die lateinischen, deutschen und französischen Bücher erschienen sind. Johann Wenzel kaufte auch die italienischen, lateinischen, deutschen und französischen Bücher, aber er bereichert die Bibliothek um ein paar englischen und spanischen Bänden.

In der thematischen Ebene erscheinen sehr oft die Opern, die antike Literatur, Rechtsliteratur, Reisebeschreibungen, Lehrliteratur und die Geschichten der Staaten. Es mangelt die religiöse Literatur ebenso nicht.

Die Autorin verglich die Büchersammlung von Franz Ferdinand und Johann Wenzel mit den Bibliotheken der Familien Eggenberg und Michna von Vacínov. Die Forschung zeigt, dass die gallasische Bibliothek sich nicht besonders von den weiteren Barockbibliotheken unterschieden. Einerseits reflektierte die gallasische Büchersammlung die Interessen der Eigentümer, andererseits den zeitgemäßen Standard.